

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Михайленко-Зото Олени Олександрівни
«Російська паронімія в лінгвокультурологічному аспекті»
(Одеса, 2021), подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та зв'язок з науковими планами і програмами

Сучасні аспекти розвитку мовознавства зумовлюють пріоритетність досліджень мовних явищ у руслі антропоцентричної лінгвістики та лінгвокультурології. В умовах бурхливого профілювання мовних картин світу, лінгвокультур різного типу не викликає сумнівів актуальність визначення координат взаємодії таких компонентів лексичного складу мов, як пароніми, синоніми, антоніми, зокрема встановлення лінгвокультурологічної своєрідності паронімії в російській мові, що і стало метою дисертаційного дослідження. Паронімія є одним із найцікавіших та найскладніших явищ сучасної лексикології. Хоча пароніми і визначають як слова, що мають подібність у морфологічній будові, але є різними за значенням, не всі слова, схожі за звучанням, можна вважати паронімами. Їх достатньо важко ідентифікувати, враховуючи «сусідство» цього явища із синонімією та омонімією. Іншим чинником, що привертає увагу до паронімів, є те, що вони часто стають причиною мовної плутанини, і, хоча за змістом вони не є взаємозамінні, в усному мовленні подібні схожі слова, які не є схожими за змістом, часто плутають випадково, або це трапляється у мовленні людей, недостатньо ознайомих з іноземною мовою. Саме така проблематика й визначає актуальність рецензованої роботи О. О. Михайленко-Зото та її наукову новизну.

Для всебічного вивчення предмета та об'єкта О. О. Михайленко-Зото органічно поєднує у своїй науковій концепції доробки з загальнолінгвістичних положень про мову як цілісну систему, з лінгвістичної семантики, когнітивної

лінгвістики, застосовує вірогідні методи, спрямовані на вивчення мовних фактів.

З'ясування основних причин функціонування й засобів вираження ненавмисної та навмисної паронімії в російському лінгвокультурному просторі вважаємо найбільш складним і перспективним аспектом дисертації О. О. Михайленко-Зото.

Звертаємо увагу на велику фактографічну базу рецензованого дослідження – до картотеки включено понад 2000 паронімічних пар і ланцюжків, вибраних з різноманітних словників російської мови і текстових фрагментів.

Актуальність теми дисертації визначена в ширшому сенсі потребою створення повноцінної антропоцентричної парадигми лексичної системи російської мови, у вузчому – поширеністю явища паронімії в сучасній російській мові та епізодичністю її вивчення в теоретичних лінгвістичних працях. Із теоретико-методологічного погляду актуальність дисертації пов'язана із комплексним застосуванням лінгвістичних методів антропоцентричного і системно-структурного підходів до вивчення мови, зокрема домінуючого в роботі комунікативно-прагматичного методу, елементів когнітивно-комунікативного методу, аксіом і гіпотез когнітивної лінгвістики, а також лінгвокультурологічних теорій сучасного мовознавства.

Безперечно, таке спеціальне дослідження, де з'ясовано низку теоретичних питань стосовно методів і метамови лінгвокогнітивного опису комунікативно значущих лінгвістичних одиниць, відповідає нагальним потребам сучасного мовознавства і є актуальним. Слід наголосити, що тема дисертації відповідає темам наукових досліджень кафедри російської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Функціонування одиниць російської мови в різних лінгвокультурних просторах» (2017–2020), державний реєстраційний номер 0116U000907; і кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження

лексико-граматичних аспектів слов'янського мовного простору» (2021), державний реєстраційний номер 0116U005557.

2. Аналіз змісту дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірність

Композиція дисертації відповідає визначеній меті й завданням дослідження, які реалізовано у трьох розділах. Роботу завершують загальні висновки і список бібліографічних посилань та список ілюстративних джерел (282 позиції). Загальний обсяг дисертації – 220 сторінок, основний текст – 8,8 авторських аркушів.

В об'ємній вступній частині дисертації (с. 28–41) містяться всі необхідні структурні компоненти. Зміст вступної частини переконує, що запропонована робота є актуальною, новою, теоретично й практично значущою, її мета і завдання є такими, що потребують нагального розв'язання для подальшого розвитку сучасної лінгвістичної науки.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення російської паронімії» (с. 42–97) окреслено досліджувану проблему, визначено теоретичні підходи до визначення формального, змістовного і функційно-прагматичного аспектів прояву російської паронімії. Розділ складається з трьох підрозділів. Перший з них присвячений огляду теоретичних напрямків в історії вивчення паронімії в російському мовознавстві. У результаті продуманого аналізу різних теоретичних поглядів авторка формулює прийнятне для неї визначення паронімів: це слова, що помилково або навмисно змішуються в мовленні, мають часткову звукову (в усному мовленні) і графічну (в письмовому мовленні) схожість, частково або повністю розрізняються семантично і належать до однієї або різних частин мови.

У другому підрозділі проведено порівняльний аналіз понять паронімії, синонімії та антонімії, вважаючи їх зонами паралельного функціонування. Третій розділ пропонує різні підходи до типологізації паронімів. Авторка аргументовано порівнює різні класифікації, супроводжуючи теоретичні

положення яскравими прикладами. У підрозділі 1.4 описано методику подальшого дослідження.

Унаслідок аналізу теоретичних джерел дисертантка запропонувала тезу про рівноцінність ознак подібності та відмінності між паронімами для формування специфіки паронімії як лексичної категорії, що дає підстави визнати паронімію явищем часткової звукової подібності слів (паронімів) за умови їх повної або часткової семантичної відмінності.

У другому розділі «Ненавмисна паронімія в російському лінгвокультурному просторі» (с. 98–136) О. О. Михайленко-Зото, реалізуючи завдання багатоаспектного аналізу, логічно розбудовує розгляд зазначеної проблеми під час вимови, писання, читання, уточнення думки тощо. Дисертант підкреслює, що в результаті дослідження праксіологічно ненавмисної паронімії в різних мовленнєво-культурних сценаріях було виявлено дві мовленнєво-поведінкових тактики, у яких функціують пароніми: МПТ паронімічної ненавмисної помилки і МПТ паронімічного ненавмисного уточнення думки. Значну роль відіграють фрейми акустичних перешкод, вимовно-слухових дефектів комунікантів, нерозуміння семантики.

Найбільш цікавим нам видався третій розділ «Навмисна паронімія в російському лінгвокультурному просторі» (с. 137–188). О. О. Михайленко-Зото висвітлює питання, пов'язані з трьома мовленнєво-поведінковими тактиками навмисної паронімії: 1) МПТ трансформаційної парономазії; 2) МПТ художньої паронімії; 3) МПТ навчального впливу паронімії, чому і присвячено відповідні підрозділи.

Важливими є рекомендації щодо викладання проблем паронімії, що дає змогу викладачеві перевірити рівень засвоєння мови, визначити способи коригування небажаних паронімічних помилок у навчально-професійному мовленні. Є спеціальні вправи, спрямовані на засвоєння способів словотворення, надбання досвіду правильного розуміння паронімів у їх усному та письмовому сприйнятті, на вміння користуватися науковим термінологічним

апаратом майбутньої професії студента. Проблема паронімії в наукових текстах наближена до проблеми термінологічного варіювання.

У стислих загальних висновках (с. 189–193) узагальнено основні положення дослідження. Результати аналізу різноманітного мовного матеріалу підтверджують, що вивчено сутнісну природу лексичної категорії паронімії в російській мові, шляхи її взаємодії із суміжними категоріями мови й мовлення; проаналізовано динаміку становлення типології паронімії в російському мовознавстві; представлено лінгвокультурологічні засади функціонування паронімії; визначено і систематизовано лінгвокультурологічну своєрідність мовленнєво-поведінкових тактик і ситуацій і мовленнєво-культурних сценаріїв використання паронімів; з'ясовано основні причини функціонування, засоби вираження та механізми ненавмисної і навмисної паронімії в російському лінгвокультурному просторі.

Визначаючи ступінь обґрунтованості наукових положень, викладених у рецензованій дисертації, слід також вказати на її солідну наукову основу. У переліку використаної літератури серед 282 позицій є праці українських, західноєвропейських, американських і російських учених, що свідчить про обізнаність автора щодо результатів найновіших лінгвістичних досліджень. Усе зазначене дає змогу стверджувати, що висновки рецензованої дисертації всебічно науково обґрунтовані і підтверджуються фактичним матеріалом.

Отже, ми переконані, що рецензована дисертація О. О. Михайленко-Зото відповідає необхідному рівню новизни дослідницького підходу, ґрунтовності наукових концепцій та обсягу аналізованого матеріалу, що забезпечує теоретичну та практичну значущість роботи.

3. Наукова новизна отриманих результатів

Наукова новизна роботи зумовлена концептуальними засадами дослідження і полягає насамперед у збагаченні проблемного поля русистики новим лінгвістичним матеріалом; вперше комплексно досліджено та описано лінгвокультурологічні засади і підстави функціонування паронімів у російській мові.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що вона сприяє вирішенню сучасних проблем, розробленню когнітивного підходу, який допомагає узагальнити знання про людську мову як специфічний феномен. На матеріалі російської мови розроблено лінгвокультурологічні засади паронімії та описано функціонування одиниць, що її відображають і / або корелюють з нею. Безсумнівне теоретичне і практичне значення має методика навчання паронімам у російській мові як рідній та іноземній.

4. Дотримання вимог академічної доброчесності та повнота викладу наукових результатів в опублікованих працях

Текст дисертаційної роботи пройшов перевірку на наявність текстових запозичень без належного посилання на джерело в антиплагіатній інтернет-системі Unicheck.com. За результатами перевірки виявлено відсутність текстових запозичень без належного посилання на джерело та встановлено, що дисертаційна робота О. О. Михайленко-Зото «Російська паронімія в лінгвокультурологічному аспекті» відповідає принципам академічної доброчесності. Рівень оригінальності дисертаційної роботи складає 95,16 %.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація О. О. Михайленко-Зото відповідає спеціальності 035 Філологія та вимогам п. 9-12 «Порядку проведення експерименту із присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283).

За темою дисертаційної роботи опубліковано 13 наукових праць, 5 з яких – у фахових наукових виданнях України, 2 – у періодичних виданнях інших держав. Усі результати автор отримав особисто.

Основні теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських наукових конференціях.

Обсяг друкованих праць, їх зміст і кількість відповідають чинним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

5. Практична цінність результатів дисертаційної роботи

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можна використовувати у навчальних курсах з когнітивної лінгвістики, лексикології, стилістики російської мови; у лексикографічній практиці та для підготовки навчальних посібників і підручників з лінгвокультурології та російської мови як іноземної.

6. Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

У змістовному та аргументованому дисертаційному дослідженні, яке, безсумнівно, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія, є положення, які привертають увагу в плані дискусії або ж уточнення, тож дозволимо собі висловити деякі думки критичного характеру та поставити питання.

1. Бажано було б узагальнити та унаочнити ілюстративну та фактографічну базу дослідження у таблицях або схемах.

2. У загалом грамотному тексті трапляються окремі русизми на кшталт *таким чином, фактор, відносять, говорять по-російськи* тощо.

3. Аргументуйте надання великого обсягу матеріалу про МКС та МПС у роботі зі спеціальності Філологія (другий розділ). Перевантаженим теоретичним оглядом, на наш погляд, є також початок розділу 3.

4. Підрозділ 2.1.1 надає цікавий набір яскравих прикладів. Який висновок ви могли б надати для цього підрозділу?

5. Як використано словники, зазначені у передмові?

6. Визначте перспективи вашого дослідження.

Висловлені зауваження, питання та побажання носять здебільшого рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку рецензованої праці.

7. Загальний висновок

Вважаємо, що рецензована дисертаційна робота «Російська паронімія в лінгвокультурологічному аспекті» відзначена науковою та методологічною зрілістю, має системний і цілісний характер. Вона є значущим внеском у подальший розвиток лексикології, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології і має беззаперечне теоретичне й практичне значення. Отже, з огляду на актуальність теми дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, їхню новизну та практичну цінність, повноту викладу в наукових публікаціях, відсутність порушень академічної доброчесності, вважаємо, що дисертація цілком відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами), а її автор **Олена Олександрівна Михайленко-Зото** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент:

Доктор філологічних наук, професор
завідувач кафедри перекладу
та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

Панченко

Олена ПАНЧЕНКО

